

Engels als tweede taal in Suriname

Renata de Bies

Institute for Graduate Studies and Research, Anton de Kom Universiteit van Suriname, Paramaribo, Suriname

Abstract

De roep om de invoering van Engels in Suriname klinkt steeds luider. Direct na de onafhankelijkheid gingen er stemmen op om het Nederlands in Suriname te vervangen door het Engels. De Surinaamse overheid heeft niet naar deze stemmen geluisterd. De roep om Engels bestaat nog tot vandaag. Deze roep wordt versterkt door het algemeen beleid van de Surinaamse overheid gericht op regionalisering, en door globalisering. De regering van Suriname stemt haar taalbeleid niet af op het algemene beleid van regionalisering, maar voert een tweesporenbeleid uit en sluit Suriname aan bij de Nederlandse Taalunie in 2003. Op zich is dit geen probleem, want het Nederlands (Surinaams-Nederlands) is nog steeds de officiële taal in Suriname. De overheid bespreekt de invoering van het Engels wel hier en daar in een officieel stuk, maar doet er niets aan. Intussen kan de Surinamer buiten Suriname slechts in Nederland, Vlaanderen en op de Nederlandse Antillen terecht met zijn Nederlands. Met het Surinaams-Nederlands draagt hij bovendien ook niet zijn echte identiteit uit. Hij benadrukt hiermee slechts het verschil tussen wij en zij (Europese Nederlandssprekenden). Wil de Surinamer zich handhaven buiten Suriname dan zal hij zijn kennis van het Engels moeten bevorderen. Het Engels zou de functie van tweede taal moeten vervullen in Suriname vooral in verband met externe communicatie. De tijd en de positie van het Engels in Suriname zullen bepalen of het Engels het Nederlands in Suriname zal vervangen.

Trefwoorden: Engels, tweede taal, Suriname

Inleiding

Vanwege zijn geschiedenis is Suriname een multi-etnische gemeenschap par excellence, en als gevolg hiervan het enige land in de regio, waar er zoveel talen worden gesproken; elke taal met haar eigen functie; dus we mogen zeggen dat de multi-etnische situatie in Suriname stabiel is. Ondanks de aanwezigheid van zoveel talen, wordt het sociale leven toch slechts door twee talen beheerst. Het Surinaams-Nederlands (SN) de officiële taal en het Sranan, de lingua franca. Alle andere in Suriname gesproken talen zijn etnische variëteiten.

Al deze talen gesproken in Suriname worden gebruikt voor interne communicatie, behalve het Nederlands dat ook gesproken wordt met mensen in Nederland en Vlaanderen. Voor andere externe communicatie moeten we een vreemde taal gebruiken. De vreemde taal waarvan de Surinamer zich bedient in externe communicatie is het Engels; dit is niet vreemd, omdat het Engels de mondiale taal is. Maar we hebben ook een andere reden voor het gebruik van Engels in externe communicatie, in het bijzonder binnen de regio in het Caribische gebied: ons lidmaatschap van de Caricom met zijn CSME. Toen we lid werden van de Caricom waren er discussies over overschakeling op

het Engels. Vandaag zijn de discussies mede door CSME weer levendig. Alleen is men nu ietwat genuanceerder erover: moet het Engels eerste of tweede taal worden in Suriname.

Om het centrale thema van dit artikel *Engels als tweede taal in Suriname* te bediscussieren, is deze verhandeling in twee delen opgedeeld. Het eerste deel over taalbeleid handelt achtereenvolgens over: Taalbeleid over het algemeen en het taalbeleid van Suriname. In dit deel wordt aan de orde gesteld: het taalbeleid in Suriname als onderdeel van het algemene beleid; soorten taalbeleid en de instituten die taalbeleid kunnen voeren. Om het nut van een actief taalbeleid voor de gemeenschap aan te tonen, wordt het eerste deel afgesloten door een verband te leggen tussen taalbeleid en communicatie op binnenlands en internationaal niveau. In het tweede deel van deze verhandeling wordt de positie van het Nederlands in Suriname behandeld om daarna het thema van het artikel te bespreken. Achtereenvolgens worden dan aan de orde gesteld: de roep om Engels (vanaf wanneer, en waarom), de vraag of het Engels een bedreiging vormt voor het Nederlands in Suriname, de opmars van het Engels in Suriname, de noodzaak van invoering van het Engels; een noodzaak die zeer manifest is geworden mede door de toetreding tot CSM(E), en *last*

Correspondentie naar: Dr. Renata de Bies, Institute for Graduate Studies and Research, Anton de Kom Universiteit van Suriname. Leysweg 86, Paramaribo, Suriname. Tel: 597 490900. E-mail: r.debies@uvs.edu

Available on-line March 29, 2010

Acad J Sur 2010 (1) 1

but not least de procedure, waarin gesteld wordt dat deze kwestie niet slechts een verantwoordelijkheid is van de overheid alleen, maar ook van allerlei andere maatschappelijke groeperingen, zoals verenigingen enz.

Taalbeleid in Suriname geplaatst in kader van algemeen beleid

Taalbeleid is beleid. Taalbeleid van een land, gemeenschap, moet geplaatst worden in een groter beleidskader. Beleid is het zodanig leiden van een zaak, vereniging, land, dat beslissingen uitgevoerd kunnen worden die in verband met de ontwikkeling, vooruitgang van die zaak, vereniging, dat land genomen zijn. Uiteraard is goed beleid erop gericht om deze beslissingen zo goed mogelijk uit te voeren. Om de beslissingen goed uit te voeren zal er eerst een algemeen beleid uitgestippeld moeten. Dit algemene beleid is een coherent geheel van deelbeleidsgebieden. Deze deelbeleidsgebieden zijn op hun beurt weer een coherent geheel van subgebieden, enz.

Tweesporenbeleid regering van Suriname

Net als alle andere regeringen in de wereld zal de Surinaamse haar algemene beleid moeten richten op de eisen van globalisering. In dit kader zien we dat onze regering aansluit bij regionale organisaties om zich te kunnen handhaven in de veranderende wereld van globalisatie. Dus de algemene politiek is gericht op regionalisering ten behoeve van globalisering. We zien dan ook dat Suriname lid wordt van de Caricom in 1995 en in januari 2006 deel wordt van de CSME. Dit algemene beleid van regionalisering zal zich dan ook moeten weerspiegelen in taalbeleid.

Men zal verwachten dat de regering in verband met communicatie binnen de regio zich zal buigen over het taalvraagstuk dat het lidmaatschap van de Caricom en globalisering met zich mee heeft gebracht. Inderdaad zijn er enige standpunten met betrekking tot dit taalvraagstuk door de regering ingenomen. De regering heeft dus tenminste nagedacht hierover. Dit blijkt uit de hiernavolgende citaten: uit het MOP 2001-2005; de jaarrede gehouden door de president op 1 oktober 2001 en een toespraak van de minister van onderwijs gehouden op een Nationaal eendaags congres voor de Javaanse taal op 9 oktober 2004.

MOP 2001-2005

(...) de introductie van het Engels als tweede taal in dit verband en tegen de achtergrond van de invloeden van globalisering niet verder uit te stellen is (onderstreping van mij) (MOP:49)

Jaarrede 2001

Het Engels als voornaamste internationale contacttaal dient een belangrijkere rol te vervullen bij de scholing en vorming van de hedendaagse Surinamer, mede gelet op de zich globaliserende wereld, de daaruit voortvloeiende communicatieve e.a. consequenties en het internationaliseringsproces dat zich op het onderwijsvlak voltrekt. Er zal een nationale

discussie op gang gebracht worden die binnen vijf jaar duidelijkheid moet helpen verschaffen omtrent de vraag of het Engels als eerste of tweede voertaal betere perspectieven biedt in relatie tot de nationale ontwikkelings-inspanningen. (onderstreping van mij) (rede President p.39, bijlage Ministerie van Onderwijs)

Minister onderwijs op nationaal congres in oktober 2004

Daarnaast is de behoefte om het Engels te bevorderen zeer groot mede als gevolg van het lidmaatschap van de Caricom met als werktaal [sic] Engels. Er wordt gewerkt aan het curriculum van het Engels op de lagere school.

Uit deze citaten blijkt duidelijk dat onze regering inziet dat er iets aan de beheersing c.q. de kennis van het Engels in Suriname gedaan zal moeten worden, willen we niet ten onder gaan in regionalisering en globalisering.

Wat heeft de regering tot nu toe gedaan om haar plannen en ideeën op het gebied van dit taalbeleid ten gunste van het Engels uit te voeren? Niet veel. Van overheidswege is er zoals gesuggereerd in de jaarrede 2001 geen enkele nationale discussie op gang gekomen. Enkele taalwetenschappers hebben eendaagse seminars gehouden met betrekking tot het taalbeleid in verband met de Caricom. Voor wat de invoering van het Engels in Suriname betreft, heeft de regering van Suriname niets gedaan, behalve een vruchteloze poging om de belofte door de minister van onderwijs gedaan in het derde citaat uit te voeren.

Helaas is deze poging niet levensvatbaar geweest. Er werd een commissie van Middelbare school leraren Engels en een pedagoog benoemd om een methode die helemaal niet geënt is op tweedetaal-leren te sanctioneren. Deze methode die pretendeert het kind in de derde klas van het lager onderwijs Engels aan te leren door middel van woordjes slaat naast de plank. Uiteindelijk is er gelukkig niets van terecht gekomen: beter niets dan iets wat niet werkt.

Wat heeft de Overheid dan wel gedaan met betrekking tot taalbeleid? Zij heeft Suriname aangesloten bij de Nederlandse Taalunie (NTU) in 2003; een aansluiting die in werking is getreden in januari 2005 met de vijftiende verjaardag van de NTU. Als lid van de NTU zal Suriname zich moeten conformeren aan de regels die gelden voor de rest van het Nederlandse taalgebied, vooral voor wat de spelling betreft.

Als we in aanmerking nemen de inhoud van alle citaten hierboven, en het feit dat we streven naar integratie in de regio (Lidmaatschap Caricom en CSME, Carifesta gehouden in Suriname enz.) dan mogen we wel constateren dat de enige taalpolitieke daad van ons land haaks staat op het algemene beleid. Ik noem dit een tweesporenbeleid: een algemeen beleid van regionalisering, globalisering en een taalbeleid slechts gericht op conformeren met het Nederlandse

taalgebied (misschien voor sommige mensen: gericht op linguïstische neo- kolonialisering).

De overheid kan banden aangaan met de Nederlandse Taalunie, want per slot van rekening is het Nederlands in haar Surinaamse variatie nog steeds de officiële taal van Suriname, maar het is zaak dat zij tegelijkertijd zich ook bezighoudt met de bevordering van andere talen in Suriname gesproken, en het Engels vanwege haar algemene beleid van globalisering en regionalisering.

Wie voert taalbeleid uit

Om deze vraag te kunnen uitwerken volgt eerst een linguïstische benadering van taalbeleid. Theoretisch linguïstisch gezien valt taalbeleid of taalplanning uiteen in statusplanning en corpusplanning. Statusplanning wordt meestal gevoerd door de overheid en heeft te maken met institutionalisering van talen, met andere woorden waar en waarvoor wordt een bepaalde taal gebruikt. In België bijvoorbeeld heeft de overheid in taalwetten bepaald dat het Nederlands de officiële taal is in Vlaanderen en dat Brussel de hoofdstad tweetalig Frans Nederlands is, wat erop neerkomt dat in alle gevallen bij overheidsinstellingen beide talen gebruikt worden.

Corpusplanning heeft te maken met de bevordering van de ontwikkeling van een taal, en werkt taalintern. Spellingregelingen, het schrijven van grammatica's en woordenboeken zijn vormen van corpusplanning. Corpusplanning kan eigenlijk door iedereen worden uitgevoerd: door individuen, door verenigingen enz. De Nederlandse Taalunie, de internationale instelling die de regeringen van Nederland, België en Suriname vertegenwoordigt, heeft in 2005 500 SN-woorden opgenomen in het Groene Boekje (een spellingboekje voor het Nederlands), en heeft hiermee dus aan corpusplanning van het Nederlands en dus ook van het SN gedaan. Statusplanning van het SN is een zaak die voorbehouden is aan de regering van Suriname.

Dit wil niet zeggen dat een regering niet aan corpusplanning kan doen. In Suriname is er op bescheiden schaal corpusplanning uitgevoerd door de overheid. Ik verwijs hier naar de spellingresoluties van het Sranan, het Sarnami, het Kalina en het Surinaams-Javaans (alle in 1986).

Taalbeleid en overheid: communicatie op binnenlands en internationaal niveau

De overheid is verantwoordelijk voor het algemene beleid in Suriname, dus ook voor het taalbeleid. Het taalbeleid van een overheid, het nationale taalbeleid, zal gericht moeten zijn op interne en externe communicatie, met andere woorden de overheid zal interne communicatie, zowel als externe communicatie moeten bevorderen.

Interne communicatie (communicatie op microniveau)

Er is al gesteld dat het sociale leven in Suriname

beheerst wordt door twee talen: het SN en het Sranan. De positie van het SN is dominanter dan die van het Sranan, omdat het SN de officiële taal is in Suriname. Als je de sociale ontwikkeling van de Surinaamse maatschappij wil bevorderen, dan zal je deze twee talen speciale aandacht moeten geven. Speciale aandacht voor het SN is geen probleem, want het SN is geen etnische groepstaal, het is van etniciteit verschoond, maar misschien wel koloniaal geladen. Echter kan speciale aandacht voor het Sranan, de lingua franca, problemen met zich mee brengen en weerstand opwekken bij sprekers van andere in Suriname gesproken inheemse¹ talen.

De Surinaamse Overheid heeft dit ook ingezien en wil de stabiele veeltaligheid niet verstoren. Er is sprake van een stabiele veeltaligheid als talen geen concurrent van elkaar zijn (de talen in Suriname hebben door de taalgebruikers elk hun functie toegewezen gekregen). Met haar toetreding tot de Nederlandse Taalunie heeft de Surinaamse regering de taak op zich genomen binnen de Nederlandstalige gemeenschap het Surinaams-Nederlands te bevorderen. Aangezien het Nederlands nog steeds de instructietaal in Suriname is, zal taalbeleid ten gunste van het SN gericht zijn op beïnvloeding van het maatschappelijk functioneren van de Surinaamse taalgebruiker, en de sociale ontwikkeling van alle Surinamers moeten bevorderen en dus ook die van de binnenlandbewoners, die tot nog toe min of meer uitgesloten zijn van deze ontwikkeling. Dit zouden we kunnen noemen sociale ontwikkeling op microniveau. Zolang het SN de officiële taal van Suriname is, is het zaak kennis van deze variant van het Nederlands te bevorderen en te stimuleren.

Externe communicatie (communicatie op macroniveau)

Taalbeleid gericht op bevordering van de kennis van het SN kan sociale ontwikkeling op microniveau bewerkstelligen. Goede kennis van het Nederlands zal echter geen sociale ontwikkeling op macroniveau kunnen bevorderen. Ik bedoel hiermee aan te geven dat wij ons van een andere taal dan het Nederlands moeten bedienen, als wij als natie (staat) goed willen functioneren binnen de globaliserende wereld. Het Nederlands is in internationale betrekkingen slechts een minderheidstaal. Het wordt slechts in drie gebieden als voer- en officiële taal gebruikt.

Positie Nederlands in Suriname

In de vorige sectie is al aangegeven de dominante rol van het SN in onze samenleving: officiële taal, instructietaal enz. Het beslaat haast alle domeinen van ons taalgebruik. Maar zijn we zo gebrand op het Nederlands? De meningen lopen uiteen. Ik wil de ware aard van het Nederlands in Suriname, zijn functie en rol beschrijven zodat de lezer dan zelf zijn standpunt kan bepalen.

¹ Inheemse talen zijn talen die in Suriname geboren zijn. De term verwijst niet slechts naar talen van de inheemse volkeren (talen van de indianen).

Wat is SN?

Het Nederlands in Suriname is gesurinamiseerd om het geschikt te maken voor gebruik van de Surinamer. Het kan gezien worden als een compromis. De taal werd ons opgedrongen als officiële taal door de kolonisator. Toen wij zelf het land regeerden hebben wij deze situatie gehandhaafd vanwege etnisch pluralisme. Als wij een van onze inheemse talen (talen in het land zelf geboren) verheffen tot officiële taal, zou dat kunnen leiden tot taalconflicten, en een taaloorlog als in België. Bovendien kunnen wij als kleinschalige derdewereldnatie het ons niet permitteren een taal die slechts binnen onze grenzen gesproken wordt te verheffen tot officiële taal. Dit zou betekenen ons nog meer isoleren van de rest van de wereld, dan met het SN. We hadden dus geen keus en hebben bewust of onbewust het Nederlands aangepast aan onze behoeften. En dit Nederlands stijgt uit boven de Surinaamse etnische realiteit, omdat het eigenlijk aan geen enkel ras wordt toegeschreven. Het heeft in zijn proces van surinamisering elementen van alle in Suriname gesproken talen meegenomen, vooral in de woordenschat.

Dilemma van het Nederlands

Maar aan hetzelfde Nederlands dat aan de basis ligt van het Surinaams-Nederlands, kleeft er een identiteit, en zoals elke taal gekoppeld kan worden aan een identiteit, moet het Nederlands gekoppeld worden aan een Nederlandse identiteit. Men zegt vaak dat je met je taal je identiteit uitdraagt. Wij spreken een variant van het Nederlands, maar hebben wij een Nederlandse (Germaanse) identiteit? Met het SN kunnen wij ons slechts onderscheiden binnen het Nederlandse taalgebied; *wij en zij*. Op internationaal niveau spelen we geen linguïstische rol en worden we met ons SN als “Dutch” geïdentificeerd, zonder dat wij een Nederlandse (Germaanse) identiteit hebben. Maar het is juist dit gegeven van niet-etnische binding dat het Nederlands de status verschaft van linguïstisch-etnisch neutraliseringsmiddel, en het geschikt maakt als interetnisch communicatiemiddel bij uitstek in Suriname (De Bies, 2004).

Welke identiteit hebben we dan wel? Laten we aannemen dat we een Surinaamse identiteit hebben. We zouden deze identiteit met een Surinaamse taal kunnen uitdragen, maar we zouden met deze taal, zoals al aangegeven, niet verder geraken dan onze grenzen. Met het SN kunnen we nog terecht in Nederland en Vlaanderen en op de Nederlandse Antillen.

Zouden we dan met onze Surinaamse identiteit regionaal kunnen aansluiten en ons beter kunnen identificeren met het Engels? Het antwoord op deze vraag zal minder negatief zijn dan dat op de vraag over een Nederlandse identiteit. Niet alleen het aanwijsbare geografische gegeven zouden we hierbij in aanmerking moeten nemen in verband met flora, fauna enz., maar we moeten niet vergeten dat we ons etnisch en cultureel beter kunnen identificeren met het Caribische gebied dan met Europa (Nederland). Een studie van de woordenschat van het Caribisch Engels toont aan dat we vele culturele overeenkomsten hebben. Immers we hebben min of meer dezelfde geschiedenis: één van

onderdrukking door kolonisatie, slavernij, contractarbeiders enz.

Maar het Caribisch Engels is net als het SN ook een geautochtoniseerde variant van een Europese taal. Een geautochtoniseerde variant van een taal is een variant die is geïmporteerd in een gebied dat niet de bakermat is van die taal, en daarom is aangepast aan de communicatiebehoeften van de mensen uit dat ander gebied. Het betreft meestal taalvarianten die in ex-koloniën voorkomen. Suriname is niet het enige land ter wereld waar autochtonisering heeft plaatsgevonden. Autochtonisering is het onvermijdelijke linguïstische gevolg van kolonisatie. In Afrika is er sprake van afrikanisering van het Engels door contact met de lokale talen (Bokamba, 1982).

Wat is dan het verschil tussen het Caribisch Engels en het Surinaams-Nederlands. Beide variëteiten zijn gebaseerd op een Europese taal, met dit verschil dat het Engels bovendien nog de wereldtaal of wel *global language* is. Als je je toch moet bedienen van een variëteit van een Europese taal, kies dan voor die, die je het meeste voordeel oplevert. De keus voor het Engels is dan onvermijdelijk. Door globalisering en internationalisering neemt het aantal variëteiten van het Engels toe. Zo duidt Kachru (1992) de grensoverschrijdende variëteiten van het Engels aan als “The Other Englishes”, een meervoudsvorm die niet op het Nederlands toegepast kan worden.

Roep om Engels

Al vanaf de onafhankelijkheid van Suriname horen we stemmen opgaan om Engels in Suriname in te voeren. Hier laten we nog in het midden of deze roep gaat om eerste of tweede taal. Deze roep wordt luider als we ons aansluiten bij de Caricom, en wordt zelfs waargenomen in officiële overheidsstukken. We mogen gerust stellen dat we al ongeveer vijfendertig jaar bezig zijn te roepen om het Engels; de ene keer luider dan de andere.

Waarom roepen wij om het Engels? Een analyse van de reden om deze roep geeft de volgende voorlopige classificatie:

1. patriottistische (direct na onafhankelijkheid)
2. pragmatische (handel)
3. aansluiting wereld (globalisering)

Dat er direct na de onafhankelijkheid stemmen opgaan voor de invoering van Engels is begrijpelijk, het betreft volgens mij hier stemmen van nationalist die al zeer vroeg inzien dat eenzelfde taal solidariteit uitdrukt; een solidariteit, eenheid met Nederland die er niet meer is. Door een andere taal aan te nemen zouden wij dan uitdrukken afstand nemen van Nederland, van de zakelijke relatie met Nederland. De President van de Republiek Suriname, R.R. Venetiaan verwoordt dit gevoel van afstand op een zeer metaforische manier als hij in een toespraak op een receptie van de ambassade van Nederland op 30 april 1994 zegt: “Hoewel Suriname en Nederland dezelfde taal spreken, schijnen ze die taal niet op dezelfde manier te verstaan.”

Als we de loop van de geschiedenis bekijken dan verwondert het ons niet dat deze stemmen meer en luider worden. Bovendien hebben deze stemmen ook

de processen van regionalisering en globalisering aan hun kant.

Vanwege zijn functie van wereldtaal is en was het Engels de handelstaal bij uitstek. Het is begrijpelijk dat men het Engels goed wil beheersen om op internationaal niveau handel te voeren.

Vele Surinamers, vooral volksvertegenwoordigers, voelen zich als ze buiten Suriname zijn, uitgesloten van deelname aan het sociale gebeuren vanwege gebrek aan vooral actieve kennis van het Engels, en dit kan nadelig zijn voor de staat.

Vormt Engels bedreiging voor Nederlands in Suriname

We hebben al gezien dat kennis van het SN een belangrijke rol speelt in Suriname, maar deze kennis brengt ons niet over de grens heen, en aangezien de wereld steeds kleiner wordt, bestaat er een grote behoefte aan communicatie op hoger niveau dan het nationale. We hebben gezien dat de Surinamer zich hiervan bewust is, en zich ook afvraagt of het Engels niet tweede of eerste taal in Suriname moet worden.

De overheid wil Engels als tweede taal introduceren, maar in feite heeft de tv in Suriname dit al een tijdje geleden gedaan. In 2003 waren er 13 televisiezenders in Suriname, waarvan 6 (46%) op een of andere manier in het Engels uitzonden. Het betreft films in het Engels zonder ondertiteling of zelfs programma-aankondingen in het Engels. Er zijn ook enkele radiostations die nieuws in het Engels uitzenden.

Een onderzoek verricht door De Bies in 2004 onder 150 studenten van de Faculteit der Maatschappijwetenschappen van de Universiteit van Suriname toont aan dat 63% positief reageert op de vraag of ze het goed vinden *dat programma-aankondingen vaak in het Engels verschijnen op tv*. Dit moge een indicator zijn voor de positie van het Engels in Suriname. Bovendien mogen we niet vergeten dat de meeste films in het Engels geen vertaalde ondertiteling in geen van de talen van Suriname hebben. Integendeel worden Hindi films op de tv voorzien van Engelse ondertiteling. Het Engels speelt dus een belangrijke rol in tv-uitzendingen.

In ditzelfde onderzoek is aan deze studenten gevraagd *welke taal de belangrijkste rol in Suriname zou moeten spelen*; 59 % van deze studenten vond dat Engels de belangrijkste taal van Suriname moest zijn, terwijl 70% vond dat deze rol voor het Nederlands is weggelegd. (*Kan het Engels gezien worden als een opkomende concurrent van het SN in Suriname?*)

In 2001 hebben studenten mo B-Engels in Paramaribo, een onderzoek verricht in verband met het voornemen van het Ministerie van Onderwijs om Engels als vak in te voeren in de derde klasse van de Lagere School. Ze zijn met dit onderzoek ook nagegaan of hun respondenten (allen jeugdigen tussen 12 en 20 jaar) het Engels als tweede taal in Suriname zouden willen. De respondenten waren verdeeld in twee leeftijdsgroepen: groep 1, 12-15 jaar en groep 2, 16-20 jaar. De informanten, vooral de oudere jeugd, groep 2 (274 van de 380 oftewel 72%) is voorstander van de

invoering van het Engels als tweede taal, omdat ze vinden dat het Engels steeds belangrijker wordt.

Een andere groep studenten heeft deze zelfde vraag voorgelegd aan 75 informanten variërend tussen 18 en 70 jaar. 50 van de respondenten (67%) wilde Engels als tweede taal, terwijl 25 (34%) geen voorstander was van de invoering van een tweede officiële taal in Suriname.

Een derde groep studenten die 65 volwassenen in Paramaribo en omgeving heeft ondervraagd, kreeg de volgende uitkomsten: 32 van de 65 ondervraagden (49%) was voorstander van het Engels als tweede taal. 33 respondenten (51%) vonden dat er geen tweede officiële taal in Suriname geïntroduceerd behoefde te worden.

Bovenstaande cijfers geven ons aanleiding om aan te nemen dat de Surinamer niet afwijzend staat tegenover het Engels.

Op de vraag of het SN vervangen zou moeten worden door het Engels antwoordden 88% van de 482 ondervraagden tussen 12 en 20 jaar, negatief. Ze willen kennelijk nog niet zo ver gaan.

Observatie van jongere kinderen vanaf 7 jaar en ouder toont aan dat er vele onder hun zijn die een redelijke beheersing van het Engels hebben (zowel receptief als productief). Zij verwerven deze taal meestal door het kijken naar Engelse films op de tv en dvd, en door te spelen met Engelse programma's in gameboys. In september 2005 hebben enige studenten mo B-Engels onderzoek gedaan naar de rol van tv, dvd, gameboy en internet bij de verwerving van het Engels bij het jonge kind. Ze hebben onder andere 30 ouders van kinderen (5-12 jaar) die enige kennis van het Engels hebben, ondervraagd.

Wat leert dit onderzoek ons? Alle 30 kinderen uit dit onderzoek zijn via de tv blootgesteld aan het Engels, een kleiner percentage (83,3%) komt via dvd met het Engels in aanraking, een nog kleiner percentage (53,3%) via gameboys en het kleinste percentage (16,7) via internet.

Uiteindelijk hebben de studenten 30 ouders gevraagd of hun kinderen Engels spreken en hoe ze dat Engels zouden waarderen. Voordat de resultaten hier behandeld worden, moet ik opmerken dat de coderingen voor de waardering niet absoluut zijn. Immers wat voor de ene persoon goed is, hoeft dat nog niet te zijn voor een ander. Bovendien weten we niet of de ouders in staat zijn een juiste evaluatie te maken. Toch mogen deze gegevens met enige mate van voorzichtigheid beschouwd worden als een indicatie van de kennis van het Engels van deze kinderen; zeer zeker als we de andere cijfers hierboven in aanmerking nemen. Slechts 2 ouders (6,7%) zegt dat zijn/haar kind slecht Engels spreekt. Drie (10%) beweert dat hun kind zeer goed Engels spreekt; 6 (20%) spreekt volgens hun ouders goed Engels, en 19 (63,3%) spreekt redelijk Engels.

We hebben geconstateerd dat de Surinamer niet afwijzend staat tegen het Engels. Zou in de toekomst deze houding kunnen veranderen ten nadele van het SN? Bij een taalpolitiek gericht op bevordering van de kennis van het Engels op de juiste manier gevoerd door de overheid en alle andere organisaties zoals de

vakbond, ondernemersverenigingen enz. is dit misschien niet uitgesloten.

Opmars van het Engels in Suriname

Suriname is niet het enige land waar het Engels in opmars is. De positie van het Engels is wereldwijd zodanig versterkt dat men spreekt over *the global language*. In Suriname dateert deze invloed al van de Tweede Wereldoorlog. De komst van Amerikanen in Suriname tijdens deze periode brengt onder andere met zich mee volgens Eersel (2002, p 36) dat “steeds meer Surinamers gingen beseffen – vooral door hun kennismaking met de Amerikanen met hun taal en cultuur – dat Nederland en het Nederlands niet alleen zaligmakend waren.” Scholtens (1991, p 67) beschrijft dit verschijnsel van de opkomst en beïnvloeding van het (Amerikaans) Engels in een breder sociaal-economisch perspectief. Hij verwoordt het als volgt:

De Tweede Wereldoorlog doorbreekt de loutere oriëntatie van de Caribische regio op de respectieve Europese moederlanden. Een logisch gevolg van de legering van Amerikaanse troepen is dat de invloed van de Verenigde Staten toeneemt. Zij betaalden beter en zouden hun werknemers meer waarderen. Sommigen verwachten van hen eerder een economische opbouw dan van Nederland. (Scholtens, 1991, p 67).

Engels en de media

Deze Engelse invloed is er nog steeds in Suriname. Zo gebruiken de media Engels, zonder vertaling, ondertiteling en of synchronisering. De meeste films op de tv worden in het Engels vertoond. Ook het nieuws wordt rechtstreeks van CNN en BCC uitgezonden. In zeker twee dagbladen in Suriname komen er internationale berichten in het Engels voor. Advertenties in dagbladen wemelen van Engelstalige terminologie, vooral voor wat de namen van beroepen betreft. Zo toont onderzoek van de dagbladen in 2008 aan dat bij overheidsadvertenties in de dagbladen Engelse termen niet vreemd zijn. Het Ministerie van Onderwijs adverteert soms compleet in het Engels studiebeurzen aangeboden door het buitenland.. Aanbiedingen voor aanbestedingen worden bijvoorbeeld vaak geheel in het Engels verzorgd. De krant blijft echter voor het overgrote deel in het Nederlands.

Engels in het hedendaagse SN

De talige invloed van het Engels, vooral het Amerikaans Engels op de Surinaamse maatschappij is er tot vandaag nog. De Engelse invloed op het SN-lexicon is ook door Van Donselaar (1989, p24) beschreven. In een poging de invloed van het Engels op het SN te analyseren gaat hij naast de veronderstellingen die hij hierbij maakt zo ver dat hij zelfs het aantal Engelse lexemen in het SN vaststelt. Ik laat aan het woord Van Donselaar.

Een deel van de Engelse (en Amerikaanse) elementen in het tegenwoordige SN kan daar al allang in opgenomen zijn, namelijk in het begin van de koloniale tijd toen Suriname enige tijd Engels was. Een rechtstreekse injectie kwam wellicht ook van de Amerikaanse militairen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Suriname gelegerd waren. Een meer permanente invloed is die van in Suriname gevestigde Amerikaanse bedrijven. Verder oefent het Engels/Amerikaans, zoals overal, zijn invloed uit via radio, televisie en film en krijgen nieuwe producten vaak de Engelse (merk) naam onder welk ze voor het eerste zijn ingevoerd zijn. Het aantal elementen in het SN is thans ruim 200. Voorbeelden: a: amplifier voor ‘versterker’, flashlight voor ‘zaklantaarn’, slide voor ‘dia’. b: droppen (E to drop) voor ‘laten uitstappen’, plijer (E pliers) voor ‘combinatietang [...]’ (Van Donselaar 1989, p 24).

Deze ongestaafde beweringen van Van Donselaar hierboven worden toch aangehaald, om aan te geven dat de Engelse invloed op het SN een niet te verwaarlozen feit is.

Het WSBN (2008) dat ongeveer 4500 ingangen telt waarvan er 7% (ca. 300) aan het Engels gerelateerd kan worden, levert hiervan ook bewijs met de opname van woorden uit het eerste uur – zoals *plane*², *flashlight*, *bubbelgum* – die vermoedelijk al in de Tweede Wereldoorlog³ ingeburgerd zijn geraakt, maar ook met lemmatisering van al dan niet hybride leenvormen zoals *in place zijn*, *campaignen*, *gecoverd zijn* als neologismen opgenomen. Verder neemt het WSBN op leen- en bastaardwoorden, verbasterde vormen, leenvertalingen, hybride samenstellingen met een Engels deel uit verschillende domeinen van taalgebruik. Ook leenvertalingen uit het Engels zijn deel van de taal van alledag in Suriname en uitdrukkingen zoals *hoog zijn*, woorden zoals *brekerpunt* zijn dan ook opgenomen in het onderhavige woordenboek.

De inburgering van het Engels is al zo ver gevorderd dat waarschijnlijk Engelse woorden en uitdrukkingen zo vanzelfsprekend zijn en dus als ‘*niet vreemd*’ worden beschouwd door de taalgebruiker, dat het WSBN zelfs tussenwerpsels uit het Engels overgenomen, noteert, bijvoorbeeld: *anyhow*, *anyway* en *bytheway*.

Afkortingen in het Nederlands of Engels

Het is begrijpelijk dat afkortingen van internationale instanties met Engelse namen aangepast zullen zijn aan de taal waarin ze gebruikt worden. Zo is het zeer gewoon dat we spreken over het IMF [ie-em-ef] en de WHO [wee-ha-oo]. In het SN, echter, refereren velen ook naar vele internationale instituten

² Het Engelse *plane* bestaat naast het Nederlandse vliegtuig. Beiden worden gebruikt.

³ Al deze lexemen verwijzen naar zaken die Amerikanen veel gebruiken. Bovendien ken ik ze nog uit mijn prille kinderjaren.

met Engelse afkortingen. Ter illustratie enkele afkortingen: [Ai-dee-bee] International Development Bank, [Ai-em-ef] International Monetary Fund; ILO [Ai-el-oo] International Labour Organization. Er zijn echter ook vele andere afkortingen van internationale instituten, verdragen enz. die een Nederlandse uitspraak kennen: WHO, PAHO, WTO enz. Een zeer interessante afkorting is die van *economic partnership agreement* die helemaal SN is. De Minister van Handel en Industrie en ook de president van de Republiek Suriname hebben het over epas [ĭpäs], beide korte klinkers in open lettergrepen (cf. De Bies, 2008).

Wat zeer opvallend is, is dat er in Suriname Nederlandse afkortingen worden gebruikt voor Surinaamse benamingen van instanties, maatregelen of objecten met Engelse namen. Ik noem hier op: ATM [aa-tee-em] (Automated Teller Machine), POS [pos] (Point of Sale), SAS [sas] (Self Assessment Systeem). Namen van hogeronderwijs-instituten zoals IGSR [ie-gee-es-er] (Institute for Graduate Studies and Research) en PTC [pee-tee-cee] (Polytechnic College).⁴

De hierboven geschetste situatie toont het taalbeeld anno 2009 aan. Je kunt zeggen in sommige opzichten onduidelijk. *Valt er een ambivalentie houding t.o.v. het Nederlands te bespeuren?*

Noodzaak invoering Engels

Op welk niveau we het Engels ook willen invoeren in Suriname; zij het op het niveau Engels als tweede taal; eerste taal; of instructietaal, we zullen genoodzaakt zijn een taalpolitiek te moeten voeren die gericht is op bevordering van de kennis van het Engels.

Deze noodzaak is dringender geworden door de totstandkoming van CSME in januari 2006; het overgrote deel van de landen in CSME is Engelssprekend. Dus als Surinamers een rol willen spelen op de Caribische markt en in de economie zullen zij niet alleen moeten concurreren met betrekking tot de kwaliteit van hun goederen en prijzen, ze zullen de Caricomtaal, de mondiale taal, ook moeten beheersen om te kunnen onderhandelen. Dus als de Surinamer een concurrerende positie wil innemen, zal hij de Engelse taal ook moeten beheersen.

Met de CSME hebben Caricomonderdanen het recht van vrij personenverkeer in de Caricomlanden verkregen (art. 45 herziene Treaty van Chaguaramas) geeft een opsomming van de groep. Deze groep is toch groot genoeg om iets uit te maken. Vrijpersonenverkeer voor Surinamers betekent dat ze een goede beheersing van het Engels moeten hebben. Hoe kan men bijvoorbeeld in Trinidad gaan wonen en werken als men het Engels slecht of niet beheerst. Als we de groep voor wie het vrije personenverkeer geldt in aanmerking nemen, dan constateren we dat de kennis van het Engels op tertiair niveau zeer gestimuleerd zal moeten worden. Dit houdt in dat het Engels als vak geïntroduceerd zal moeten worden, of

dat studenten de gelegenheid zullen moeten krijgen om cursussen te volgen die in het Engels gegeven worden, dus waarbij het Engels de instructietaal is.

Het Institute for Graduate Studies and Research van de Universiteit van Suriname heeft hierop goed ingespeeld. Zo worden op deze jongste faculteit van de Universiteit van Suriname (het IGSR) twee masteropleidingen geheel in het Engels verzorgd. Een van de opleidingen wordt geheel door de University of the West Indies verzorgd en de andere door Surinamers en Engelssprekende buitenlanders. De examens zijn in het Engels, de literatuur is in het Engels, zelfs het programma is in het Engels opgesteld. De namen van de vakken zijn in het Engels.

Het een en ander houdt niet noodzakelijkerwijs in dat er geen cursussen in het Nederlands zullen moeten zijn. De student moet kunnen kiezen. Zolang het Nederlands de officiële taal is, zal er ook onderwijs in deze taal gegeven moeten worden.

Als we de kennis van het Engels niet bevorderen, zullen we niet in staat zijn deel te nemen aan het vrije personenverkeer in de Caricomlanden. Zo hebben bijvoorbeeld vanaf september 2005 tot en met juni 2006 slechts 64 personen zich aangemeld voor een certificaat bekwame burger om te werken in een ander Caricomland. Dit komt neer op gemiddeld 6 personen per maand. Niet erg veel. Dit zou te wijten kunnen zijn aan het feit dat de mensen niet genoeg weten over deze faciliteiten; of is dit het gevolg van een taalbarrière, m.a.w. komt het omdat de mensen zich ervan bewust zijn dat hun beheersing van het Engels niet goed genoeg is om te werken in een Engelssprekend land. Gebrek aan kennis van het Engels bij Surinaamse onderdanen kan dit vrijpersonenverkeer doen verworden tot een zaak van de Engelssprekende landen alleen.

Een ander taalprobleem dat voortspuit uit CSME is het gevolg van art 46.lid 2.sub iii, dat handelt over accreditatie, en dus direct te maken heeft met onderwijs. Accreditatie is een waarborg voor kwaliteit. Accreditatie moet je concurrentiepositie op de wereldmarkt verbeteren. Concurrentiepositie heeft te maken met de kwaliteit van je product. Als je de kwaliteit van je product wil verbeteren, garanderen enz. dan moet je de kwaliteit van je productiefactor mens garanderen. Accreditatie wordt slechts verleend aan opleidingen, cursussen van het tertiair onderwijs. Het hoger beroeps- en universitair onderwijs dus. Dit in verband met het vrije verkeer van personen in de Caricomlanden dat op dit moment nog slechts beperkt is tot afgestudeerden van de universiteit, mediawerkers, sportbeoefenaars, artiesten en muzikanten en onderwijsgevers (Cf art. 46 Revised Treaty of Chaguaramas). Accreditatie is (in ons geval) nationale, regionale en internationale erkenning van de kwaliteit van een instituut, cursus, studierichting enz.

Accreditatie bestaat uit drie fasen: 1. zelfevaluatie door het instituut zelf; 2. externe evaluatie door een visitatiecommissie bestaande uit deskundigen ter zake; en 3. accreditatie.

Bij zelfevaluatie is er geen probleem, want het onderwijsinstituut evalueert zichzelf en gaat na of de gestelde doelen en verwachte resultaten gehaald zijn.

⁴ In de taal van alledag noteren we bijvoorbeeld dit verschijnsel ook met een muskietenwerend product dat genoemd is naar de Engelse merknaam en waarvan de uitspraak Nederlands is; vapematje (Engels: Vape mat).

Voor wat de externe evaluatie betreft, daar ontstaat er in ons geval een taalprobleem. Hoe zal een buitenlandse, niet-Nederlandssprekende visitatiecommissie een discipline of een instituut evalueren als zij de instructietaal van het te evalueren programma niet beheerst. Dit probleem is prominent aanwezig als het gaat om deskundigen uit de regio, die zeker in verband met erkenning van onze diploma's op regionaal niveau deel moeten uitmaken van visitatiecommissies. Zoals de zaken er nu voor staan, kunnen slechts Nederlandse en Vlaamse deskundigen in staat zijn om een onderwijsprogramma van ons te evalueren. Als er geen Caribische experts in een visitatiecommissie zitting hebben, zullen de Caribische landen terecht kunnen weigeren om onze diploma's te erkennen. Maar we moeten binnen het raamwerk van vrijpersonenverkeer elkaars diploma's en opleidingen erkennen.

Dit probleem zal moeten worden opgelost. Ik stel de volgende oplossingen voor die ik hier noem als discussiepunten:

- Introductie van Engels als vak of instructiemedium op tertiair niveau;
- Vertaling van alle programma's naar het Engels;
- Eis aan studenten om hun afstudeerscripties in het Engels te schrijven of ze te laten vertalen naar het Engels (scripties zijn documenten die de visitatiecommissie moet inzien bij externe evaluatie);
- SN-cursussen aanbieden aan personen die zitting nemen in visitatiecommissies.

Hopelijk zal het taalcentrum van de Caricom (CRITI) dat zetelt in Paramaribo, ook een oplossing hiervoor kunnen leveren. Maar deze oplossing neemt dan nog niet weg dat wij de kennis van het Engels zullen moeten bevorderen als wij optimaal willen deelnemen aan het vrije personenverkeer in de Caricom. Integendeel zullen vertalingen van vooral het werk van studenten hun de noodzaak van het streven naar een optimale beheersing van het Engels minder sterk doen gevoelen.

Het CRITI zou gezien moeten worden als een eerste stap op weg naar accommodatie van niet-Engelssprekende landen in de Caricom, in het bijzonder Suriname. Met dit taalcentrum benadert de Caricom het standpunt van de Europese commissie in de jaren 70. Ik laat hiervoor Roosens (1970) aan het woord:

Alle Europeanen waar zij zich ook bevinden zullen in de gelegenheid gesteld moeten worden om hun eigen cultuur en taal te behouden, en (...) het onderwijssysteem zal rekening moeten houden met deze rechten. Alle Europese kinderen zullen in hun eigen taal en cultuur onderwezen moeten worden.

Ook het taalbeleid van de Caricom is er één die gericht is op behoud van eigen taal en cultuur. Dit wil nog niet zeggen dat de kennis van het Engels in Suriname niet bevorderd moet worden. Het streven zal erop gericht moeten zijn om het Engels een

prominentere rol te laten spelen in het leven van de Surinamer. Het zal ten minste als het medium voor internationale communicatie sterk bevorderd moeten worden.

Procedure

Deze verhandeling ademt de noodzaak tot bevordering van de kennis van het Engels uit. Dit is de eerste stap die gezet moet worden bij de invoering met welke functie dan ook van een andere taal. Als je een andere taal invoert, voer je één in die het volk al goed beheerst. Ik denk bijvoorbeeld aan Indonesië waar het Bahasa met succes is ingevoerd als officiële taal ter vervanging van het Nederlands daar.

De vraag die nog niet aan de orde is gesteld, is: *Moeten we het Engels invoeren als eerste taal, (instructietaal) of tweede taal of?*

Taalvervanging

Uit dit artikel blijkt dat op dit moment de vraag van taalvervanging – vervanging van het Nederlands in al zijn functies door het Engels – nog niet positief beantwoord zou kunnen worden. Dit niet slechts vanwege het feit dat men een taal zou moeten invoeren die het volk al goed beheerst, maar ook omdat de volgende punten nog in overweging genomen zouden moeten worden.

1. *Is het nieuwe systeem goed te leren?* Het nieuwe systeem is zeker goed te leren, ook vanwege het feit dat we er vaker aan blootgesteld zijn.

2. *Is het beter het oude systeem te handhaven in verband met financiën?* Het is beter het oude systeem te handhaven, immers een nieuwe taal invoeren zal zeker veel kosten met zich meebrengen.

3. *Is het argument voor taalvervanging steekhoudend genoeg om ander systeem in te voeren?*

De argumenten voor vervanging zijn niet zo steekhoudend op dit moment, want het Surinaams-Nederlands schiet niet tekort in zijn functie als communicatiemiddel binnen ons gebied; bovendien is taalvervanging een proces.

4. *Is het rationeel, voldoet het aan eisen?* Invoering van het Engels als eerste taal zou zeer rationeel zijn. De burger kan regionaal en internationaal beter uit de voeten.

Engels als instructietaal

Taalvervanging zou noodzakelijkerwijs leiden tot vervanging van instructietaal. Maar ook zonder taalvervanging kan je het Engels verheffen tot instructietaal. Dit zou misschien op tertiair niveau optioneel kunnen zijn nadat er al vanaf het kleuteronderwijs aandacht is geschonken aan het Engels. In dit verband zou het vrije verkeer van onderwijsgevenden misschien het tekort aan opgeleide leerkrachten Engels kunnen opheffen. Moedertaalsprekende leerkrachten uit Engelssprekende Caricomlanden zouden het Engels als vak kunnen

aanleren in het kleuter- en basisonderwijs. Dit zou ons al een stap in de richting Engels als tweede taal brengen.

Engels als tweede taal

Taalpolitiek gericht op bevordering van het Engels op alle niveaus en in alle sectoren zal uiteindelijk leiden tot een tweedetaal positie van het Engels in Suriname. Dit wil nog niet zeggen dat je van de ene op de andere dag kunt stellen dat het Engels nu de tweede taal in Suriname is. Ook dit is een proces dat goede planning vereist. *Hoe moeten wij het doen?*

We moeten het schoolkind al vanaf het kleuteronderwijs bekend maken met het Engels, om het later in het basisonderwijs als vak in te voeren. Tegelijkertijd zal het aantal lesuren Engels op het voj en vos verhoogd moeten worden. Engels zal ook verplicht zijn als vak in alle opleidingen. Bovendien zullen studenten in de gelegenheid gesteld moeten worden om stages c.q. deelopleidingen te volgen in het Engelssprekende deel van het Caribisch Gebied.

De vakbonden en de verschillende ondernemersverenigingen en de overheid als grootste werkgever zullen hun werknemers cursussen in het Engels moeten aanbieden. Verder moet de overheid dan op subtiële wijze het Engels overal aanwezig laten zijn, opdat de gehele bevolking bekend raakt met deze taal en het zoetjes aan leert. De overheid moet als planner nooit uit het oog verliezen dat "*The planner proposes, but the community disposes.*" Zolang het Engels hier niet goed ingeburgerd zal zijn, kan er geen sprake zijn van het Engels als tweede taal van Suriname. De gebruiker maakt het tweede taal en de overheid sanctioneert die status.

Als het Engels en zeker het Caribisch Engels hier goed ingeburgerd zal zijn, zal het lexicon zich zodanig hebben aangepast aan de communicatieve behoeften van de Surinamer, dat hij het Nederlands geducht zal

kunnen beconcurreren. Bovendien zou het Surinaams-Engels voor vele Surinamers van vandaag nog neutraler zijn dan het Nederlands: verschoond van etniciteit en bovenal verschoond van kolonialisme. Voor het Engels zou de Surinamer gekozen hebben; het Nederlands echter was hem opgelegd.

Literatuuropgave

- Bokamba, E.G. 1992². The Africanization of English. in: Kachru, B. (ed.), *The Other Tongue Englishes across Cultures*, Urbana, Chicago, 125-147.
- De Bies, R., 2008. WSBN Woordenboek van de Surinaamse Bijdrage aan het Nederlands. Paramaribo Universiteit van Suriname
- De Bies, R., 2004. De rol van het Surinaams-Nederlands in de ontwikkeling van een nationale cultuur., in: H.W. Campbell en F.E.R. Derveld (red.) *Wegen van verandering*. Beuningen.
- De Bies, R., 2004. De Positie van het SN in Suriname en in het Nederlandse taalgebied. Voordracht op de conferentie Suriname als zelfstandige Nederlandstalige gemeenschap. Den Haag.
- Eersel, H., 2002. Taal en Mensen in de Surinaamse Samenleving Verzamelde artikelen over taal geschiedenis en identiteit 1985-2001. Paramaribo
- Jaarrede 2001, uitgesproken door President R.R Venetiaan van de Republiek Suriname.
- Kachru, B. (ed.) ,1992² · *The Other Tongue English Cultures*. Urbana, Chicago
- Meerjaren Ontwikkelingsplan 2001-2005. Regering van Suriname, Paramaribo.
- Roosens E., 1990. Leefstijl. Een eigen kleur?, in: Manu Ruys et al (eds.) *De Kleur van de sterren Vlamingen en Europa. Identiteit en diversiteit nationaliteit en toekomst*. Leuven, 75-89.
- Scholtens, B., 1991³. Suriname tijdens de Tweede Wereldoorlog. Paramaribo.
- Sandriman, W., 2004. De rol en de betekenis van de Javaanse taal in Suriname. Voordracht seminar De rol en de betekenis van de Javaanse taal in Suriname. Paramaribo.
- Van Donselaar, J., 1989. Woordenboek van het Surinaams-Nederlands. Muiderberg.